

Oponentský posudok na habilitačnú prácu JUDr. PhDr. Róberta Jágera, PhD. „Nomokánon – právnohistorická analýza a transkript“

Za posledné roky môžeme byť svedkami snahy viacerých autorov z humanitných a sociálnych vied o nové čítanie prameňov 9. storočia. S výnimkou archeológie sú tieto pramene už desaťročia približne rovnaké. Nepribúdajú nové objavy rukopisov, ktoré by zásadne dokázali zmeniť náš pohľad na toto obdobie, ani výraznejšie doplniť naše vedomosti, asi ako to kedysi dokázali objavy *Chronica mundi* v Admontskom kódexe, či listu markgrófa Ariba Arnulfovi, ktorý v slovenskej literatúre spropagoval Peter Ratkoš. Preto sa zdá, že neustále vracanie sa k známym prameňom akoby nemalo zmysel.

Nie je to však celkom pravda. Rukopisy autorov včasného stredoveku sú zapísané jazykom, ktorého zmysel nám často uniká. Ak aj totiž dokážeme preložiť starosloviensky, latinský, grécky, či arabský text prameňov, sémantický posun výrazov nám niekedy neumožňuje pochopiť zmysel textu. Skôr alebo neskôr navyše stojíme pred úlohou tieto pramene sprostredkovať súčasníkovi, a teda ich vyložiť jazykom dneška. A práve táto úloha je to najťažšie. Preto sa spôsoby skúmania týchto textov akoby striedajú medzi vytváraním modelov a ich následnou dekonštrukciou. Hoci je dekonštruktivistický prístup zrejme jednoduchší, v podstate ide o nevďačnú úlohu, pretože s výsledkami sa veľmi často nevie stotožniť predošlá generácia bádateľov.

Habilitant sa vo svojej predošlej vedeckej činnosti zaoberal staroslovienskymi textami. Analyzoval ich pritom ani nie tak z hľadiska faktografickej kritiky, ako skôr na základe ich terminológie. Odkrývaním právneho jazyka sa pustil do práce, ktorej výsledky je možno pokladať asi za najexaktnejšie, k akým je možné dospieť pri štúdiu právnych dejín 9. storočia. Problém skúmania právnych dejín spoločentiev na rozhraní medzi jednotlivcami uznávajúcimi princípy archaického práva a neofitmi, opatrne prijímajúcimi „neslýchané novinky kresťanského zákona“ spočíva práve v tendencii pokladať zachované juridiká za platné a v praxi účinné právo. V skutočnosti však, ako si aj správne habilitant uvedomuje, sa tieto „neslýchané“ normy presadzovali až príliš pomaly. Právny medievista stojí pred paradoxom: pozná obsah noriem, ktoré sa ešte nestihli presadiť v spoločnosti. Tá sa naopak dosiaľ riadila normami, ktoré nemáme možnosť poznať priamo. To je aj dôvodom, prečo sa habilitant namiesto bezvýsledného hľadania týchto noriem v 9. storočí rozhodol pre analýzu právnych pojmov. Vychádzal pritom z ťažko spochybniteľnej hypotézy, podľa ktorej jazyk oboch normatívnych systémov bude prinajmenšom podobný. V predloženej habilitačnej práci si vybral síce obsahom najväčší, no dosiaľ aj najprehľadanejší starosloviensky prameň, a to je preklad Nomokánonu.

Je prirodzené, že k predloženému textu máme aj určité výhrady:

V kapitole 3.4 sa habilitant rozhodol prekladať výraz *gradъ* ako mesto. Hoci je pravda, že opevnené sídla z 9. storočia, ktoré poznáme aj vďaka archeologickým výskumom, plnili často funkcie, s akými sa stretávame pri vrcholno- a neskorostredovekých mestách, predsa sa domnievame, že korektnejším prekladom by bol výraz hrad. Dôvod spočíva v širokom spektre typov opevnených sídlisk na našom území z 9. storočia (od pomerne komplexne urbanizovaných sídel až po relatívne jednoduché sídliskové útvary bez zistenia vyspelej zástavby, ktoré mestský charakter jednoducho nemali), ďalej v tom, že stredoveké mestá sa na našom území dotvorili až najmä z hľadiska ich právnej stránky (získ výsad a vytvorenie samosprávy), až po praktickú stránku používania terminológie právnych dejín: mesto ako nový

sídliskový útvar sa nielen ako faktický jav, ale aj ako termín, vytvoril až po hrade. Domnievame sa, že nejasnosť termínu mesto nakoniec viedol habilitanta k tomu, že v kapitole 3.4.1 používal oba termíny – hrad a mesto – ako synonymá.

Výraz *gradъ* pritom, ako na to poukázal L. Sokolovský (Grad, španstvo, stolica [Príspevok k terminológii dejín správy]. In *Slovenská archivistika*, 1961, roč. 16, s. 96-97.) bol pritom označením nielen samotného priestoru v rámci opevnenia, ale zrejme aj k hradu priliehajúceho územia. Na toto územie sa v literatúre objavuje veľmi často pojem župa (používa ho aj habilitant, napr. na s. 54, 64, 78, 79 a následne aj kapitola 3.6, kde sa ale habilitant napokon prikláňa k hypotéze, že sa výraz župa na mojmirovskej Morave nepoužíval), akoby sa zabúdalo na to, že na Slovensku sa začal používať až od roku 1919. Výraz župa sa síce vo včasnom stredoveku používal, nie však na našom území, ani nie v Uhorsku. Najbližšie sa s ním môžeme stretnúť v diele Konštantína Porfyrogeneta o Spravovaní ríše, kde sú provincie chorvátskych županov označené výrazom *zupania*. Práve táto skúsenosť by nás mala viesť k tomu, aby sme sa výrazu župa pre slovenský stredovek jednoducho vzdali.

Na s. 93 sa habilitant domnieva, že „najvyšším predstaviteľom (a nositeľom) súdnej moci bolo knieža. Prakticky však nie je možné, aby ju vykonával sám pre územie celej krajiny. Je pravdepodobné, že na základe poverenia od kniežat'a vykonávali sudcovské právomoci aj napríklad „župani“, resp. splnomocnení hlavní predstavitelia iných jednotiek miestnej správy.“ Takto podaná predstava zrejme až príliš kopíruje moderné predstavy o byrokracii a vyriešenie otázky, ako to bolo s oprávnenosťou vykonávať súdnu moc v post-archaickej moravskej spoločnosti by si vyžadovalo zásadnú komparatívnu štúdiu.

Po formálnej stránke je habilitačná monografia spracovaná dobre; výnimkou môže byť len nie celkom šťastné citovanie, v ktorom sa nerozlišuje medzi prvou a ďalšou citáciou toho istého diela, čo je však zrejme problém skôr na strane vydavateľa.

Habilitačnú monografiu Róberta Jágra zdobí pevná a logická systematika, prijateľné hypotézy a aj akceptovateľné závery. Preukázal prehľad v slavistickej, právno-historickej i historickej literatúre, osvojil si metodiku týchto disciplín, čím preukázal schopnosť interdisciplinarity. Práca je navyše originálna a predstavuje zaujímavý prínos tak pre právnikov, ako aj pre historikov. Habilitant sa tejto téme venuje už dlhší čas a je spoluautorom podobnej monografickej práce a viacerých ďalších inšpiratívnych a prínosných štúdií.

Z vyššie uvedených dôvodov preto navrhujem, aby bol JUDr. PhDr. Róbertovi Jágrovi, PhD. udelený titul docent v odbore 3.4.2 Teória a dejiny štátu a práva.

Doc. Mgr. Miroslav Lysý, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta